

Rüblein Richárd

JÁSZAPÁTI EMLÉK

Tapasztaltam, hogy Jászapáti népe szinte egy emberként gyűlölte a “népi demokráciát”, így hát bennünket az ellentétes propagandával szemben barátsággal fogadott. A tanács tagjai és azok hozzátartozói fékezten, de sokszor teátrálisan, egymást meggyőzve ellenségeskedtek már velünk, azzal a maradék vagy harmadik transzporttal, akik 1951. május 31-én érkeztünk oda. A rendőrökről, akik komiszul viselkedtek utóbb kitudódott, hogy csaknem valamennyien más községből odatelepített emberek voltak, akiket később, a kitelepítés feloldásakor azonnal máshová helyeztek át.

Állítólag a korábban érkezettekkel még komiszul bánt az akkori tanács elnöke: Gömöri János, de utóbb érezhető volt, hogy általunk ismeretlen erők fékezhetők már. Ebből az emberből áradt a gonosz indulat; egyes helybeliek úgy tudták, hogy vagy ő vagy a felmenői 1920-ban összetűzésbe kerültek az akkori rendszerváltókkal.

A kitelepítő végzésen a következő állt: “munkaalkalomról a tanács gondoskodik”. Ennek, mint akkor majdnem minden hasonló állításnak az ellenkezője volt igaz. Példaként megemlítem, hogy Balogh János akkor 27 éves kitelepített először beállt a malomba dolgozni. Amikor ezt a tanács képviselői észrevették, azonnal elbocsájtották, attól tartva, hogy “ki ne kémlelhesse a szocialista malom titkait”. Egy idő múltán egy tanácsbeli nagyember a Járási Tanács főnöke a „kilenc újjú” Vágó, elvette a munkakönyvét is, hogy ne helyezkedhessen el sehol. Utóbb ennek a hatalmaskadónak értésére adta valaki, hogy amit tesz az „törvénysértés”. Ezután Balogh visszakapta a munkakönyvét és egy Szaniszló Ferenc nevű „belrendőr” jóvoltával alkalmazást nyert „mindenesként” a község körüli vagy azon belüli munkákra. Mikor a tanács tagjai meglátták, hogy Balogh a füvet frissítgeti vízzel a tempomkertben, s a község csinos hölgyei hol fagyaltot, hol pohár fröccsöt vittek neki a tűző napra – azonnal elrendelték az elbocsájtását, mert így „kikémleli a község szocialista titkait”.

A község népe velünk tartott, szerette az értelmiséget, szerette az „úri embereket” mert lakossága maga is „úri tartású” nép volt. Sokszor beszéltek nekem a „körről” a „kaszínóról” és az iparosok kaszinójának a köréről. Mindeza múlté volt már, de egyetlen percig sem kételkedtek abban, hogy nagyon hamar újjá alakul valamennyire.

A kör a “Selymes kör” volt. Oda selyemben, bársonyban jártak a helyi társadalmi elitnek számító családok asszonyai és lányai. Felvételi bizottság minősítette a tagságra felentkezők közül érdemeseket. Az egyik főtitkár volt Utassy István hevesiványi (ma Jászivány,) gazda, aki agglégény maradt, s lelkében egész életében a Selymes kör főtitkára volt. A „kör” talán gazdakör lehetett. „Ott csak mi, jobb emberek

voltunk“ – mondta nekem az öreg Horváth bácsi akinek házába telepítettek be minket. (Utóbb úgy hallottam, hogy a ház csak részben volt az övé: A házat hamarosan diákotthonnak vette igénybe a tanács , noha az öreg Horváth fia, Horváth Gábor , aki ott élt a családjával – nem volt a kuláklistán.)

Kik voltak a „jobb emberek”? Ezt nem határozhatta meg egyedül az, hogy kinek „hány köblös a tanyája”, bár azt a kérdést se hagyta figyelmen kívül, de több szempont szerint is válogatott a felvételi bizottság. Utassy biztosított affelől, hogy a Selymes körbe való felvételem akadálytalanul megtörténhet. Érdekes, hogy föl se tette, hogy ha a „rendes idők“ visszatérnek, akkor én visszavágyódók a szülővárosomba. Talán igaza volt abban, hogy ha a Selymes kör tagja lehetek, nincs miért hazatérnem. (Megjegyzésül; a Selyes Kör mai napig sem alakult újjá.) Utassy István nem él már, így nem biztos, hogy ma is beválasztanának.

Az egyik kitelepített hölgy azt mondta nekem, őt a helybeliek érdeklik. A kitelepített sostársaink közül elég sokkal és sokat volt együtt. Neki otthon nagy társasága volt, házában zeneteremmel hol sok házi koncert zajlott le, meghívott közönség előtt. Szívből osztottam ezt a nézetet. A művésznő – Mádayné - a Nemzeti Bank egyik magasállású főtisztviselőjének felesége - a kitelepítés megszűnte után még sokáig maradt Apátin. (Bartók tanítványa volt, és ez az élmény rányomta bélyegét egész életére) Zongorázni tanította a helybeli „jobb emberek” lányait és egy-két fiút is. Néhányakat, de kevesebbeket nyelvekre tanított.

A zongora iránt az iparos családok érdeklődtek inkább, de ők szép számmal. A gimnázumi igazgató is taníttatta a fiát és egy adóügyi jegyző szintén. Ezt a fiút én a legtehetségesebbnek láttam Mádayné tanítványai közül. Az iparos családok műveltsége általában magasan állt a parasztcsaládoké fölött. A lenézés nemcsak felőlük indult a parasztok irányába, hanem – még régi ellentétek alapján – azok részéről is feléjük. „Tucinak” nevezték az iparosokat. „No, mámeg a Tuci sört iszik. A Tuci bezzeg a sört issza.” – mondogatták. (Azóta persze már a parasztság egy nagy része is sört iszik, vagy azt is.) Az iparosok egy részét érdekelte a labdarugó „aranycsapat” sok sikere. A parasztokat általában nem. Ha pedig az intelligensebbeket mégis, akkor inkább negatíve, mert már utálák - velem együtt - Rákosi Mátyás egyetlen dicsőségét. Azt a kivétel számba menő pozitívumot, amelyet a 18 olimpiai győzelemmel, a „népi demokrácia eredményeként” fitogtattak.

Mindenki tudta, hogy a sportsikereket a fiatalság reménytelen utazás-vágya szüli, hiszen más módon nem jutnak világlátáshoz. Mások – vigaszul - mégis gyönyörködtek a magyar eredményekben. Ez az iparos társadalom fiataljait megosztotta. A nevezetes világbajnoki döntőn – néhányan velem tartva - az ellenük játszó németeknek szurkoltunk. Ám Ivanics borbély műhelyében dolgozott egy jámbor segéd, aki három napig fekvő beteg volt a döntőben elszenvedett vereség után. Akadt viszont olyan iparos házaspár, amely velem együtt boldogan ünnepelte az elszenvedett „magyar” vereséget.

A vereség efajta megünneplése már a kitelepítés feloldása után történt, amikor a nővérem ott

tanított a jászapáti gimnáziumban. Sok kitelepített ugyanis ott maradt még, mert nem volt hova menniük. Az a tény, hogy még a módosabbak közül is ott maradtak sokáig, arra utalt, hogy jó viszony keletkezett helybeliek és kitelepítettek között. Uhlmann István báró, egykori vezérigazgató, mondta nekem, hogy ő marad Jászapáti, hiszen „neki már gyökerei vannak“. Egy évvel később mikor a pesti letelepedést mégis megengedték - a lakások visszaadása nélkül - akkor Pestre költözött. 1956-ban pedig kiemerkült a Glesgow-ban élő egyetemi profeszor fiához.

Amikor mi odakerültünk még jó néhány kocsmá volt, de a „jobb emberek“ nem jártak kocsmába. A főtéren működő „Panyelő“-ba én is betértem néhányszor. A boldogság szigetei mégis a feketén bort mérő asszonyok konyhái voltak, melyek mindegyike club-szabályok szerint működött. Csak beltagok és azok szívbéli jó barátai ihattak ott. Sokan, ha úgy jött akár hitelbe. Helybeli barátaim jóvoltából – akik mint ivócimborát, szívesen vendégeltek meg – Kagy Böske, Lankasz Juh, Noszek Eta, László Laciné, Piroska (Utassy Piroska) Badesz Marcsa konyháiban voltam otthonos. E helyeken bőven tudósultam, Nostradamus utóbb mindig nagyon beváló jóslatai felől. Egy Rusvay Berci nevű gazda elmondta nekem, hogy hiába él sok Rusvay a községben mégsem rokonok egymással. Az ő őse Rákóczi tisztje volt, oda bujdokolt Apátira. Tőle származott Rusvay családnak jó hírére vette föl sok apáti család a Rusvay nevet. Mások nem így tudták ezt.

A Tajti névnek – a másik legelterjedtebb és jellegzetes apáti névnek nem volt ilyen legendája. Volt egy jó munkaviszonyom 1952 júliusától december végéig – a Karbantartó Szövetkezet – ahol kőművesek mellett voltunk segéd munkások. A Tanács vezetője észrevette köztünk Rakovszky Ivánt, volt belügyminisztert, s ekkor elrendelte, hogy minden kitelepítettet el kell bocsátani, mert lesik a szocialista szövetkezet titkait.

Rakovszky Iván, akkor fogadta el a felesége varrónője férjének tegezését, mikor bebizonyosodott, hogy német vaskeresztje van. Ez annál meglepőbb mivel az egykori miniszter, mint angol orientált, Bethlennel baráti németellenes, pontosan nácizmus ellenes közéleti nagyság, a német megszállás idején bujdosni kényszerült. Apáti népe sem beszélt gyűlölettel a németekről, inkább elismeréssel értékeik iránt – ám az oroszokat - teljes általánosítással lenézte és gyűlölte.

A számomra tragédiát jelentő történelmi esemény ellenére sem gondolok rossz emlékként Jászapátira. Sok jó barát és kedves, értékes ember szép élményeket is hozott ottani életembe. Néha még ma is odautazom.